

Crisis of thinking and crisis of human identification (Reading Heidegger's opinions in some modern novels of the seventies and eighties) *

Sedighe (pooran) Alipoor¹  | Saied SoltaniNezhad²  | Mahindokhte Farrokhnia³ 

1. Corresponding author, Sedighe (pooran) Alipoor, Associate Professor, Department of Persian Language and Literature, Shahid Bahonar University of Kerman, Kerman, Iran. E-mail: salipoor@uk.ac.ir

2. Saied SoltaniNezhad, PhD. Candidate, Department of Persian Language and Literature, Shahid Bahonar University of Kerman, Kerman, Iran. E-mail: S.soltani@ens.uk.ac.ir

3. mahindokhte Farrokhnia, Associate Professor, Department of Persian Language and Literature, Shahid Bahonar University of Kerman, Kerman, Iran. E-mail: mdf@uk.ac.ir

Article Info

Abstract

Article type:

Research Article

Article history:

Received 08 July 2024

Received in revised form 30
October 2024

Accepted 01 December 2024

Published online 19 July
2025

Keywords:

Modernity
Heidegger
crisis of thinking
lack of knowledge
novels of the seventies and
eighties

Method and Research: It is certain that changing social structures and the emergence of new civilizations cause crises. Some social thinkers saw modern man as being trapped by the curse of modernity and called for his liberation from the project of the culture industry.

Findings and Conclusions: The beginning of the 20th century marked the end of an era of philosophical thought. The contradictory ideas of a modern era, deeply involved in technology and the power it dominated, led modern thought to fruitless dialectics. In The Nocturnal Harmony of Wood Orchestra novel, the emptiness of eternity is an example of the escape from thinking about existence.

Conclusions: The crisis of thinking about existence and the crisis of human lack of recognition are the products of modernity that has confused man. Heidegger, a contemporary German philosopher, further generalizes the main crisis of modern man to the crisis of thinking.

*Cite this article: Alipoor, Sedighe., SoltaniNezhad, Saied., & Farrokhnia, Mahindokhte. (2025). Crisis of thinking and crisis of human identification (Reading Heidegger's opinions in some modern novels of the seventies and eighties). *Journal of Prose Studies in Persian Literature*, 28 (57), 167-186. <http://doi.org/10.22103/jpl.2025.23722.3140>



© The Author(s).

Publisher: Shahid Bahonar University of Kerman.

DOI: <http://doi.org/10.22103/jpl.2025.23722.3140>

EXTENDED ABSTRACT

1. Introduction

In the 1970s and 1980s, alongside the official discourse, alternative discourses such as religious intellectualism, postmodernism, traditional Islamic discourse, and liberalism also found opportunities to express their ideas. Within this pluralistic context, literature addressed new human, political, and social themes, producing a diverse range of novels and short stories that reflected these discourses. In these two decades, novels influenced by the modernity movement emerged, where confusion appeared as a response to the search for identity and self-recognition. This article attempts to analyze this issue through a sample reading of selected novels.

2. Methodology

It is well established that changing social structures and the rise of new civilizations generate crises. Some social thinkers viewed modern man as trapped by the curse of modernity and called for his liberation from the cultural industry's project. According to Heidegger, two main reasons underlie modern man's confusion: first, a lack of genuine thought; second, atheism or anti-religion. This article investigates the lack of contemplation about existence, the absence of the transcendent, and disbelief in selected novels from the 1970s and 1980s. In the context of the identity crisis, attention will also be paid to human confusion and aimlessness.

3. Discussion

Lack of Thinking about Existence

In *The Nocturnal Harmony of Wood Orchestra*, the protagonist believes that thinking about any subject is futile. The story raises fleeting questions about human power and powerlessness, hinting at his seduction by these doubts. In *Piano Cafe*, Farhad Jafari fundamentally opposes modernity and modern philosophy, even dismissively generalizing thinking about these issues as “drudgery,” without clarifying his reasoning. In Pirzad’s novel, thinking is portrayed with a more feminine perspective, focusing on everyday life—the house, kitchen, and backyard—and concludes with madness and death.

Lack of Contemplation of the Transcendent and Disbelief

The early 20th century marked the end of an era of philosophical thought. The contradictions of a modern era deeply entwined with technology and power led to fruitless dialectics in modern thought. In *The Nocturnal Harmony of Wood Orchestra*, the emptiness of eternity exemplifies the escape from reflecting on existence. In *Piano Cafe*, Jafari references Christ and a luminous man among people who came to guide the lost, but their lack of faith leads to disregard for Christ. Pirzad’s novel presents a confusion of belief and an enigma regarding God. At one point, by generalizing Christ’s character to children,

she suggests belief in divine purity, holiness, and spirituality and recites a prayer asking for God's eternal power to provide for and pay the debts of these children.

Lack of Human Identification

In *The Nocturnal Harmony of Wood Orchestra*, the author imagines man as a being pursued by a vague shadow that harms him and paradoxically becomes his sole possession, penetrating his being and becoming his nature. This ambiguous portrayal manifests a lack of self-recognition. In *Piano Cafe*, despair arises from man's ignorance of his place and truth, and the identity of modern man is discussed in terms of stylish clothes and well-groomed appearance. Clarice questions and reproaches herself for not taking her humanness seriously, lamenting that although she has lived for thirty-eight years, she has accomplished nothing to perfect her human self.

Confusion and Aimlessness

According to Heidegger, there are two ways of thinking, each justified and necessary in its place: computational thinking and spiritual thinking. Ghasemi considers modern man subject to the void of temporal gaps, distracted and bewildered. In his view, man is unreal in this world, and objects oscillate between being and non-being, causing astonishment and confusion. In *Piano Cafe*, man is immersed in confusion, bewilderment, and helplessness, with life fluctuating between comedy and tragedy. Pirzad's characters, caught in prosperous life and complex social realities, experience confusion and indecision. Their doubts and internal contradictions when confronting modernity's challenges are central to this situation.

4. Conclusion

The crisis of thinking about existence and the crisis of human self-recognition are products of modernity's confusion of man. Heidegger, the contemporary German philosopher, generalizes modern man's main crisis as a crisis of thinking. This perspective's influence is clearly visible in modern Iranian novels, often written by intellectual authors. This is due to the introduction of Western thought and modern ideas into society, affecting the mindset and language of Persian writers. The 1970s and 1980s, marked as years of a new movement for identity seeking, saw the creation of novels influenced by political and social currents and modernity's developments, in which socio-cultural protests alongside cognitive crises and human confusion were symbolically portrayed.



هایدگر؛ بحران تفکر و بحران شناسایی انسان مدرن

(با نمونه‌خوانی رمان‌های: همنوایی شبانه ارکستر چوب‌ها، کافه پیانو و چراغ‌ها را من خاموش می‌کنم)*

صدیقه (پوران) علیپور^۱ | سعید سلطانی‌نژاد^۲ | مهیندخت فرخ‌نیا^۳

۱. نویسنده مسئول، دانشیار، بخش زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه شهید باهنر کرمان، کرمان، ایران. رایانامه: salipoor@uk.ac.ir

۲. دانشجوی دکتری، بخش زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه شهید باهنر کرمان، کرمان، ایران. رایانامه: S.soltani@ens.uk.ac.ir

۳. دانشیار، بخش زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه شهید باهنر کرمان، کرمان، ایران. رایانامه: mdf@uk.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	زمینه: دوران مدرنیته، هرچه به رشد بیشتر تکنولوژی دست پیدا می‌کند از تفکر درباره هستی و امر متعالی دور می‌شود. هایدگر فیلسوف معاصر آلمانی این مسأله را به بحران تفکر تأویل می‌کند. بحرانی که انسان را به سردرگمی دچار کرده‌است؛ چنان‌که با وجود انبوه اطلاعات درباره انسان، شناخت او در هاله‌ای از ابهام باقی مانده‌است. از این رو جهان در منظر انسان، تیره و تاریک است و بحران شناسایی انسان که در نتیجه فقدان تفکر پیش آمده‌است، موج سرگشتگی و تردید را در ذهن انسان مدرن به حرکت درآورده‌است. تأثیر این دیدگاه را می‌توان در برخی از رمان‌های مدرن دهه هفتاد و هشتاد ایران که غالباً توسط نویسندگان روشنفکر نوشته شده‌است، ملاحظه کرد.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۴/۱۸	
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۸/۰۹	
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۹/۱۱	
تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۴/۲۸	
کلیدواژه‌ها: مدرنیته هایدگر بحران تفکر فقدان شناخت رمان مدرن	روش: این مقاله بنا دارد با استفاده از جامعه متنی برخی رمان‌های درگیر مدرنیته در دهه هفتاد و هشتاد (همنوایی شبانه ارکستر چوب‌ها، کافه پیانو و چراغ‌ها را من خاموش می‌کنم)، ضمن نمونه‌خوانی مصداق‌ها، بحران تفکر و بحران شناسایی انسان را از دیدگاه هایدگر مورد بررسی و تحلیل قرار دهد.
	یافته‌ها: گریز از تفکر درباره هستی، طرح نظرات سطحی و پرسش‌های گذرا درباره انسان و امر متعالی، بیان تردیدها و تناقضات درونی شخصیت‌ها در تقابل با چالش‌های مدرنیته از جمله نتایجی است که از مطالعه رمان‌های مورد نظر به دست آمد.

***استناد:** علیپور، صدیقه (پوران)؛ سلطانی‌نژاد، سعید؛ و فرخ‌نیا، مهیندخت. (۱۴۰۴). هایدگر؛ بحران تفکر و بحران شناسایی انسان مدرن (با نمونه‌خوانی رمان‌های: همنوایی شبانه ارکستر چوب‌ها، کافه پیانو و چراغ‌ها را من خاموش می‌کنم). *نشریه‌ی ادب فارسی*، ۲۸ (۵۷)، ۱۸۶-۱۶۷.

DOI: <http://doi.org/10.22103/jll.2025.23722.3140>



۱- مقدمه

در دهه هفتاد و هشتاد شمسی به غیر از گفتمان رسمی، گفتمان‌های دیگری مانند روشنفکری دینی، پست‌مدرنیسم، گفتمان اسلام سنتی و گفتمان لیبرالیسم نیز فرصت بیان اندیشه‌های خود را پیدا کردند. در این بافت کثرت‌گرا، ادبیات نیز به مضامین تازه انسانی، سیاسی، اجتماعی پرداخت و طیف متنوعی از رمان‌ها و داستان‌های کوتاه که معرف گفتمان‌های ذکر شده بودند، تولید شدند. در این دهه، نویسندگان آثار داستانی با تأثیر از این فضای فرهنگی متکثر، رمان‌هایی با رویکردهای مختلف نوشتند. در جریان انقلاب اسلامی نیز رمان‌ها و داستان‌هایی به رشته تحریر درآمد که بیان‌کننده شرایط اجتماعی و سیاسی پیش از انقلاب، زمینه‌های شکل‌گیری انقلاب، نگاه روشنفکران به این رویداد و نیز بیانگر روایت دیدگاه‌های طبقات مختلفی است که به‌عنوان شخصیت‌های مؤثر در این رمان‌ها نقش‌آفرینی کرده‌اند. از طرفی دیگر دهه هفتاد و هشتاد بی‌گمان، سال‌های دچار شدن انسان به مدرنیته‌ای است که با نوعی بحران هویت و به قول هایدگر (Heidegger) بحران تفکر مواجه است. در این دو دهه رمان‌هایی متأثر از جریان مدرنیته نوشته می‌شود که در آن‌ها سرگشتگی، پاسخی به جستجوی هویت و شناسایی انسان است که در مقاله حاضر می‌کوشیم این موضوع را بر مبنای نمونه‌خوانی برخی آثار تحلیل کنیم.

جنبش‌ها، رویدادها و تحولات بشری همواره بر تفکر انسان تأثیر گذاشته‌اند. ظهور تمدن‌ها موجب تغییر ساختارها می‌شود و تغییر ساختارها غالباً بحران‌ساز است. یکی از جنبش‌های مهم در دوران جدید، مدرنیته است که علاوه بر ایجاد بحران‌های اجتماعی، در تفکر بشر نیز نسبت به شناخت خود و هستی بحران ایجاد کرده‌است. مارتین هایدگر، فیلسوف، شاعر و منتقد فرهنگی معاصر آلمانی بر این باور است که انسان عصر جدید به دلیل مواجه شدن با بحران تفکر از فقدان معنا و فقدان شناسایی خود و هستی رنج می‌برد؛ چنان‌که او در دنیایی ظلمانی زندگی می‌کند. این بحران در ساختارهای اجتماعی و صرفاً تفکر بشری محدود نمانده و به ادبیات نیز راه پیدا کرده‌است. برخی از رمان‌های مدرن ایرانی نیز درگیر چنین بحرانی هستند. مقاله حاضر بنا دارد تا با نمونه‌خوانی برخی از رمان‌های مدرن دهه هفتاد و هشتاد ایران، آرای هایدگر را در این زمینه بررسی نماید.

۱.۱- بیان مسئله

این امر مسلم است که تغییر ساختارهای اجتماعی و ظهور تمدن‌های جدید موجب بحران می‌شوند. برخی از متفکران اجتماعی، انسان مدرن را به نفرین مدرنیته گرفتار دیدند و خواستار رهایی انسان مدرن از پروژه صنعت فرهنگ‌سازی شدند. «گروهی نیز هم‌چون اندیشمندان مکتب فرانکفورت (Frankfurt)، روشنگری را اندیشه ترقی‌خواهانه‌ای می‌دانستند که هدفش رهانیدن انسان از چنبره ترس بود و می‌خواست حاکمیت انسان را تثبیت کند» (صوری، ۱۳۹۷: ۵۸). قرن بیستم با نوعی تفکر پوچ‌گرایی همراه بود. با وجود تلاش‌هایی که نیچه، فیلسوف، شاعر و منتقد فرهنگی آلمانی در آثارش: «انسانی بسیار انسانی»، «اراده معطوف به قدرت»، «چنین گفت زرتشت» برای معرفی انسان مدرن غربی انجام داد، مدرنیته هم‌چنان درگیر این بحران ماند. پس از او هایدگر تلاش کرد تا مفهوم تازه‌ای از انسان و حقیقت را ارائه کند. هایدگر که نیچه را خاتم فلاسفه غربی و فلسفه او را پایان فلسفه غربی معرفی می‌کند. برخلاف نظر نیچه، «حقیقت» را خواست قدرت یا بازگشت جاودانه و یا «ابرانسان» نمی‌داند. هایدگر، بودن یا دازاین را به عنوان حقیقت انسان معرفی می‌کند که بر هستی او پیشی دارد و درآمدی بر خود هستی است» (نظری، ۱۳۷۳: ۳۰-۲۹). به‌طور کلی هایدگر (Heidegger) در تعریف انسان مدرن می‌نویسد: «هیچ زمانی به اندازه عصر مدرن درباره انسان، اطلاعاتی وجود نداشته و در عین حال هیچ زمانی نیز در باب چیستی انسان این‌قدر اطلاعات کم‌نبوده و این‌قدر انسان ناشناس و ابهام‌آمیز نمانده‌است.» (هایدگر، ۱۳۸۱: ۳۵) و از این‌رو معنویت نیز رو به افول می‌رود. «در واقع انسان مدرن از آسایش برخوردار است؛ ولی از درون تهی شده و احساس خلاء می‌کند» (اسکندری، ۱۳۷۹: ۴۸). بحران غفلت از هستی که بحران شناسایی انسان را نیز به دنبال دارد، یکی از مهمترین معضلات دوران مدرن و فلسفه مدرن است که در نهایت موجبات سرگردانی و گيجی انسان در باب

تفکر درباره هستی و معنویت را فراهم نموده است. با توجه به آرای هایدگر، دو دلیل اصلی برای سرگشتگی انسان مدرن می توان برشمرد:

یکم؛ فقدان تفکر است. «انسان مدرن از دامن یک بحران به دامن دیگر فرو می غلظد و به قول هایدگر گویی پرسش از هستی در جستاری واقعی مسکوت مانده است» (هایدگر، ۱۳۸۶: ۵۹). از نظر هایدگر مشکل اساسی انسان معاصر تحت تأثیر نگرش فیلسوفان به هستی و هستنده است و فقدان اندیشیدن درباره هستی؛ چنان که در وارستگی این پرسش را مطرح می سازد: «آیا هنوز روح متفکری بر زمین حاکم است؟ آیا آدمی هنوز هم باطمینان و آرامش میان آسمان و زمین فکر می کند؟» (هایدگر، ۱۳۸۵: ۱۲۳).

دوم؛ نادینی یا ضد دینی است. هایدگر معتقد است دوران مدرن پنج شاخصه دارد: «علم، تکنولوژی ماشینی، هنر و زیبایی شناسی که لازمه اثر هنری است، فرهنگ که در قالب فعالیت بشریان برای تحقق یافتن ارزش ها تفسیر می شود و بالاخره نادینی و فقدان خدا که خلاء آن با تحقیقات تاریخ و روان شناسانه در حیطه اسطوره پر می شود و این آغاز انحطاط است» (هایدگر، ۱۳۷۳: ۲) و از همین منظر است که او دوران مدرن را «عصر ظلمت» (ر. ک. هایدگر، ۱۳۷۸: ۳۱۹) می داند که «در آن خبری از تفکر معنوی درباب امر متعالی نیست و فریاد متفکر واقعی از زبان دیوانه ای شنیده می شود که در میانه روز فانوس به دست گرفته و خدا را می جوید» (هایدگر، ۱۳۷۸: ۳۱۵) و این همان فقدان و فقر تفکر معنوی است.

در هر حال گفتنی است که بحران تفکر و بحران شناسایی انسان به غرب محدود نمانده و سایر کشورهای جهان و از جمله ایران را درگیر خود نموده است. هم چنین از مرز فلسفه عبور کرده و به ادبیات نیز راه یافته است. قبل از ورود به بحث درباره تجلی این بحران در برخی از رمان های دهه هشتاد، ابتدا می کوشیم تا به تحلیلی کوتاه از وضعیت کلی ادبیات ایران در دوران معاصر بپردازیم.

۲.۱- پیشینه پژوهش

تاکنون در زمینه موضوع مقاله حاضر، پژوهش های زیر انجام شده است:

قبادی و توماج نیا (۱۳۸۶) در مقاله «ادبیات و بحران های فکری و اجتماعی در قرن بیستم» بیان می کنند که طبق آراء اگزیستانسیالیست ها، بشر محکوم به آزادی است و انسانی که از تمامی ریشه ها و بن مایه های مذهبی، معنوی و متعالی دست شسته است، چنین انسانی لزوماً بی هدف و بی مفهوم است و این نگرش به ادبیات به بحران فکری بشر و فقدان معنویت دامن می زند. با درک پوچی و فراتر رفتن از این تجربه می توان به سوی آینده ای آرمانی گام نهاد و زندگی بی معنا را به زندگی معنادار تعبیر کرد.

میرزایی و اکبری مفاخر (۱۳۸۷) در مقاله «بحران فکری و روحی قهرمان در رمان الثلاثیة نجیب محفوظ» بیان می کنند که اساسی ترین مشکلات روانی و فکری شخصیت قهرمان رمان و نسل فرهیخته مصر عبارتند از: بحران دینی و شخصیتی، احساس غربت و بی هویتی، تحیر و سرگردانی در شناخت ارزش ها، احساس عدم وجود وطن در زندگی و عدم ثبات و استقرار در داخل وطن که احساس به پوچی و بی هدفی را نسبت به نسل های دیگر بیشتر می کند. بررسی ها نشان می دهد که بحران هویت در این رمان ها، در دوره مورد نظر، منجر به تقابل اشرافیت و محرومیت، سنت و مدرنیته، غرب زدگی و غرب گرایی، اعتقادات مذهبی و دیدگاه های فمینیستی و در نهایت منجر به نفوذ مکتب های فکری مدرن شده است.

حیدری و پور عزت (۱۴۰۱) در مقاله «هویت و سرگشتگی انسان معاصر در آثار ژان اسنوز، از منظر فلسفه هستی شناسی بنیادین مارتین هایدگر» بر این عقیده اند که یافتن مفهومی برای زندگی، زندگی اندیشمندانه، مسئولیت در برابر خود و دیگران و نیز نحوه نگرش به مرگ می تواند نیرویی برای رهایی از پوچی و روزمرگی باشد. انسان با پویایی مختار و خودآفرینی به سوی

زندگی متعالی یا پوچ گرا گام می‌نهد و تنهایی، سرگشتگی، هراس و سقوط، شرایطی هستند که باعث درک و خودآگاهی شخصیت‌های داستانی با دنیای پیرامونشان می‌شود.

۳.۱- ضرورت و اهمیت پژوهش

۱.۳.۱- وضعیت ادبی ایران در دوران معاصر

بحث و ستیز بین سنت و تجدد و یا به عبارتی مدرنیته و نواندیشی، از جمله نتایج ورود چالش برانگیز مدرنیته به جوامع دیگر بود. «بسیاری از کشورها با رویکرد مدرن با غرب و استعمار برخورد نمودند و در مقابل سنت، هویت ملی و فردی را مطرح نمودند. در واقع تفکیک این دو امر، از کشمکش‌ها و چالش‌های بحث‌برانگیزی است که سالیان متمادی به صورت مختلف در فرهنگ‌های متفاوت جریان دارد. مدرنیته و نواندیشی در ستیز با رویکرد سنت و بازگشت به اصالت تاریخی و فردی خودنمایی کرده‌است» (رحمانی و متحد، ۱۳۹۷: ۲۵). این جنبش همه عرصه‌های علمی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و غیره را تحت‌الشعاع خود قرار داد و با گذراندن چهار مرحله اساسی یعنی رنسانس، اصلاح مذهبی، روشنگری و انقلاب صنعتی، برتری خود را بر جهان مسلم کرد. «در این میان که علوم تجربی، فلسفه، هنر و غیره نیز از صافی مدرنیته گذر کرده؛ ادبیات و شاخه‌های آن نیز از آن بی‌بهره نماند. در ایران، بعد از مشروطه که راه ورود نوشته‌های غربی و نفوذ اندیشه‌های مدرن به جامعه و همچنین ذهن و زبان نویسندگان فارسی به تدریج باز شد و نویسندگان را به سوی چنین تحولاتی سوق داد؛ به طوری که نویسندگان در تعلیق میان اندیشه‌های سنتی و مدرن، برخی از لحاظ محتوایی و گروهی از نظر ساختاری، تأثیر پذیرفتند» (تلاشان، ۱۳۸۸: ۲۱-۵۳). «پس از پیروزی انقلاب اسلامی در ایران و در تعاقب آن تحولات فرهنگی و ساختاری سبب دگرگونی نقش‌های اجتماعی شد. افزایش سطح آگاهی، نقد سنت، افزایش زنان تحصیل کرده و گسترش ورود اندیشه‌های مدرنیستی که ناشی از توسعه رسانه‌های جمعی و جهانی‌سازی اقتصادی و فرهنگی است، تحولاتی را به وجود آورده که نیاز به باز تعریف هویت اجتماعی احساس شد» (رضوانیان و کیانی، ۱۳۹۴: ۴۳). هم‌چنین فصلی تازه در داستان‌نویسی فارسی گشوده شد و عرصه ادبیات، عرصه جستجو، کشف هویت و بازخوانی مسائل اجتماعی و فرهنگی گشت. «در بستر تحولات جدید اجتماعی، اغلب رمان‌ها زمینه‌ای اجتماعی یافتند و کمتر داستانی پس از انقلاب نگاشته شده که شخصیت یا پیرنگ آن ارتباطی با مسائل اجتماعی نداشته یا دارای درون‌مایه اجتماعی نباشد. فقر، رنج، جهل، خشونت، اختلاف طبقاتی، مهاجرت، مشکلات خانوادگی هنجارها یا ناهنجاری‌های اجتماعی از جمله مسائلی هستند که در رمان‌های دهه هفتاد و هشتاد بسیار مطرح شده‌اند؛ به طوری که منتقدان، این دوران را به دلیل پیدایی رمان‌هایی که تقریباً تمامی جنبه‌های زندگی اجتماعی مردم را می‌نمایانند، در تاریخ رمان‌نویسی فارسی کم‌نظیر دانسته‌اند و این جریان از غالب‌ترین و پرنفوذترین گرایش‌های داستان‌نویسی پس از انقلاب اسلامی در ایران است» (انوشه، ۱۳۸۱: ۶۷۷). در زیر می‌کوشیم با توجه به موضوع مقاله، به بررسی رمان‌ها بپردازیم:

۲.۳.۱- خلاصه رمان‌های مورد پژوهش

رمان همناوایی شبانه ارکستر چوب‌ها (۱۳۸۰)

این رمان داستان گروهی مهاجر، روشنفکر و پناهنده ایرانی است که در پاریس روزگار می‌گذرانند. شخصیت اصلی داستان به نام یدالله، یک تبعیدی خودخواسته به شمار می‌رود و تمامی شخصیت‌های این رمان، در طبقه‌ای زیر شیروانی یک ساختمان قدیمی به طور اتفاقی دور هم جمع آمده‌اند. آن‌ها به دلیل دوری از زادگاه و خانواده، از تعادل روانی برخوردار نیستند و در خلال رمان با انواع بیماری‌های روان - ذهنی دست و پنجه نرم می‌کنند.

رمان کافه پیانو (۱۳۸۶)

روایت اصلی رمان، برشی از زندگی خانوادگی راوی است که از همسرش جدا شده و پس از مدتی تنهایی و ناآرامی کافه‌ای باز می‌کند و با دخترش گل گیسو مشغول به کار می‌شوند تا دخل و خرج زندگی و هزینه مهریه زن سابقش را فراهم کند. در قسمتی

از داستان، پری ناز، خاله گل گیسو سعی می کند که راوی و خواهرش را دوباره به زندگی شان پیوند دهد اما موفق نمی شود. در خلال رمان نیز از روزمرگی های زندگی با حضور شخصیت هایی هم چون مرد چهل ساله، همایون و پیرمرد ترک زبان صحبت می کند.

رمان چراغ ها را من خاموش می کنم (۱۳۸۰)

نویسنده، زندگی خانواده ای ارمنی در شهر آبادان را به تصویر می کشد. آرتوش، پدر خانواده در شرکت نفت کار می کند و کلاریس، همسر او، خانه دار است. با ورود همسایه ای جدید به نام امیل، مسیر متعادل زندگی این خانواده و به خصوص کلاریس با چالش های ذهنی و فکری روبرو می شود و در ادامه داستان هایی در خلال رمان شکل می گیرد.

۲- بحث

۱.۲- بررسی مؤلفه های مبتنی بر بحران تفکر در رمان های مورد نظر

«از نظر هایدگر، زمان افق استعلائی پرسش هستی است و افق چیزی است که از منظر آن می توان چیزها را دید و شناخت» (هایدگر، ۱۳۸۶: ۱۴۵) و «جهان از کائنات مکان ساخته می شود» (احمدی، ۱۳۸۲: ۶۰۷). پس «فهم وجهی از هستی است که در مقام آشکار نمایی به کل تقویم بنیادی در جهان بودن مرتبط است» (همان: ۳۶۰) و «اندیشه همواره در حوزه اندیشه نشده ای جریان دارد» (هایدگر، ۱۹۷۷: ۳۳۹)؛ اما دوران مدرنیته، افق را به تاریکی و ظلمت دچار کرده و در نتیجه، انسان مدرن از فهم افق غافل و بی نصیب مانده است. دلیل این تاریکی، بدون شک فقدان تفکر است که در متن رمان های مدرن به شکل بحران مجسم شده است. در زیر مؤلفه های فقدان تفکر را - به تفکیک - در رمان های منتخب مقاله تحلیل می نماییم.

۱.۲.۱- فقدان تفکر درباره هستی

هایدگر ریشه اغلب مشکلات عصر جدید را در غفلت از هستی می داند؛ چرا که بر این باور است که فراموشی هستی، فقدان معنا و هدف را به وجود می آورد. «هایدگر سه عامل را برای این فراموشی برمی شمرد: ۱- محاسبه گری ۲- سرعت که موجب نادیدن لحظه های راستین می شود. ۳- حل شدن در توده (منظور علاوه بر توده های اجتماعی، توده داده ها و محاسبه ها است)» (ر.ک. احمدی، ۱۳۸۱: ۱۹۴). که به قول گادامر (Gadamer) «ما را با جهانی روبرو می کنند که از پیش تأویل شده است» (نیچه و دیگران، ۱۳۸۶: ۱۰۳)؛ لذا فقدان تفکر درباره هستی و گنجی تأویل های فلسفی متقدم، انسان مدرن را دچار بحرانی فلسفی - شناختی کرده است؛ به گونه ای که برای او حوصله ای برای فکر کردن نگذاشته است. فقدان تفکر درباره هستی یا ضعف تفکر در این باب در رمان های مورد نظر برجسته است. هر سه رمان به گونه ای زندگی را با زمان گذراندن تعبیر می کنند و برای هستی انسان هدفی و آینده ای در راستای تعالی قائل نیستند:

همنوایی شبانه ارکستر چوب ها

شخصیت این رمان، تصور می کند، فکر کردن به یک موضوع سودی برایش ندارد. داستان با طرح پرسش های گذرا درباره قدرت انسان یا بی قدرتی پیگیری می شود که آن نیز بیان اشاره واری در باب اغواگری اوست:

«گفتم بزرگ ترین عیب چون این موهبت نه تنها سودی برایم نداشت بلکه اسباب انزوایم شده بود. همین که مقصود نهایی مخاطبم را می فهمیدم حوصله ام از شنیدن سر می رفت و بی اختیار ذهنم به جاهای دیگری پر می زد. با سید هم... تا دریابم قدرت آدمی در اغوا تا به کجاست.» (قاسمی، ۱۳۹۲: ۲۰۰).

صرفاً با یک قیاس، اغوای انسان را مجسم می‌سازد: تا آنجا که نوک قلم بر صفحه کاغذ بتواند بچرخد و هیچ تفسیری بر این موضوع ندارد؛ گویی که اساساً نمی‌خواهد ذهن خودش را با تفکر درباره موضوع انسان درگیر کند. نهایتاً سعی می‌کند که انسان را در زمان حال بودن تعریف کند:

«هرچه را به قسمت خاکستری مغزش می‌رسد؛ فوراً پاک کند. نه آینده وهم شود، نه گذشته خاطره شود.... فراموش کنم حتا همین یک دقیقه پیش هم ارمی کرد. فکر کنم همین حالا ارمه را برداشته. همین حالا و لحظه‌ای دیگر، باز همین حالا است.» (همان: ۱۵۰).

نهایت نگرش نویسنده درباره هستی این است که هستی هر چیز؛ صرفاً متعلق به خود آن چیز است. ارتباطی بین چیزها قائل نیست: «او شخصیت کاملاً تخیلی کتابی بود که سال‌ها پیش نوشته بودم و حالا که بی‌اعتنا به من به هستی مستقلش ادامه می‌داد.» (همان: ۲۰۰) یا درباره پنجره اتاقش که باد آن را برده و نویسنده فرض می‌کند در جایی چندپاره شود و هستی‌اش برای خودش ادامه دارد... فقط هر چیزی هست و سرنوشتش هر چه باشد، هست؛ نه به معنای اینکه تسلیم سرنوشت باشد؛ بلکه به این مفهوم که گویی می‌خواهد از زیر بار انسانی مسئول زندگی بودن، شانه خالی کند و خمودگی را به زندگی ترجیح دهد:

«چه حادثه‌ای ناگوارتر از این که باد پنجره‌ات را ببرد و نفهمی به کجا؟ ما تا کجا مسئول اعمال خود هستیم؟ من می‌خواستم پنجره اتاقم را ببندم اما توفانی بی‌هنگام آن را از جا کند و با خود برد.... فرض کنیم در جایی فرو آید که عابری نیست. صدای مهیب درهم شکستن پنجره شیشه‌ای روی حالا، تکثیر می‌شود و در چند جهت به حرکت خود ادامه می‌دهد.» (همان: ۱۶۱).

کافه پیانو

فرهاد جعفری در کافه پیانو از پایه با موضوع مدرنیته و فلسفه مدرن مخالف است تا جایی که فکر کردن در این مورد را با تحقیر به مفهوم «خرحمالی» تعمیم می‌دهد؛ بی‌آنکه هیچ‌گونه تفسیری از نگرش خود ارائه کند یا اینکه دلیل مخالفتش را بیان کند:

«پول بی‌زبانم را بدهم توی مجله‌ام از این مزخرفات چاپ کنم تا همه بهم اشاره کنند و بگویند طرف خیلی چیز سرش می‌شود؟ یعنی فکر کرده‌ای من اینجا توی یک هفته‌م، خرچمالی می‌کنم برای این که فلسفه مدرن بدهم دست مردم؟» (جعفری، ۱۳۸۶: ۹۳).

تعریف جعفری نیز از انسان منتهی می‌شود به خوش بودن در لحظه به جای نشستن و فکر کردن:

«... این‌ها را گفتم و از خانه بیرون زدم. چون هر چه فکر کردم؛ هیچ‌جور دیگری نمی‌شد سر و ته داستانی را که داشت بالا می‌گرفت هم‌آورد.» (همان: ۲۴۱).

بی‌تعهدی و گریز از مسئولیت انسان در جایگاه انسانی‌اش، در این رمان هم‌چنانکه در تحلیل رمان قاسمی نیز گفته‌شد، مشهود است:

«بهم گفته کاش یه راهی وجود داشت که آدم خودش می‌تونس خودشو بچه‌دار کنه. پنجاه تا بچه می‌آوردم قد و نیم قد. . . می‌دادم پرورشگاه بزرگشون کنه. چون خودم اصلاً حوصله بچه‌رو ندارم.» (همان: ۳۲).

تا جایی که بی‌خاصیت بودن و بی‌تفاوت بودن نسبت به اهمیت جایگاه انسان در نظام هستی بارز می‌شود:

«پرسیدم: کی اومده‌بوده شما رو با خودش ببره؟ گفت اسمشان را نمی‌داند. فقط همینقدر می‌داند که آن‌ها مأموریت دارند تا بی‌مصرف‌ها یا آنطور که خودش می‌گوید یوزلس‌ها را از چرخه زندگی حذف کنند. همین - طور چرخ می‌زنند و همین که ببینند کسی دارد زندگی‌اش را مفت و مسلم هدر می‌دهد؛ می‌آیند و او را با خودشان می‌برند. پرسیدم: حالا چطور فریشون دادی تا دست از سرت بردارن؟ چشم‌هایش از شیطنت برق زدند گفت: بهشون گفتم امروز خیلی بی‌مصرف نبودم و صبحش یه چیزی ترجمه کردم. . . پشت‌بندش اضافه کرد: واقعیت‌شو بخاین؛ هیچ‌چی ترجمه نکرده‌بودم.» (همان: ۳۶-۳۱).

چراغ‌ها را من خاموش می‌کنم

فکر کردن در رمان خانم پیرزاد بیشتر سویی زنانه دارد و به زندگی روزمره می‌پردازد؛ خانه، آشپزخانه و حیاط خلوت خانه و پایانی که به دیوانگی و پس از آن مرگ ختم می‌شود:

«پرسیدم «خب بعد چی شد؟»، سر بلند کرد «شنیدم عروسی چند سال بعد دیوانه‌شد و سر از نماگرد درآورد. همان جا مُرد. نگاه کن توی فنجانت سرو افتاده»، یاد نماگرد افتادم و دلم گرفت. مادر فنجان را گذاشت روی میز و ایستاد.» (پیرزاد، ۱۳۸۰: ۲۸).

«از بیمارستان که برگشتم خانه یک‌راست رفتم حیاط پشتی، بوته‌های گوجه‌فرنگی همه سیاه شده‌بودند. نشستیم روی زمین و زدم زیر گریه. مادر گفت «خجالت بکش. گریه برای چند تا گوجه‌فرنگی کوفتی؟» (همان: ۱۴۱).

«بیرون که رفتند و بدبین ذهنم مثل همیشه پيله کرد. دخترک با آن دقت به چی نگاه می‌کرد؟ مبدا جایی کثیف باشد؟ نکند آشپزخانه به چشمش زشت یا عجیب آمده؟ و خوش‌بین به دادم رسید. آشپزخانه‌ات شاید زیادی شلوغ باشد؛ اما هیچ‌وقت کثیف نیست. در ضمن نظر یک دختر بچه نباید برای آدم مهم باشد.» (همان: ۱۵۶).

«در این لحظه‌های نادر تنهایی، سعی می‌کردم به مسایل روزمره مثل شام شب و درس نخواندن آرم و خونسردی فراموش‌کاری آرتوش فکر نکنم.» (همان: ۶۴).

البته گریزی به هستی و رای روزمرگی هم می‌زند و می‌کوشد تا هستی را به عشق پیوند دهد؛ البته با یک جمله کوتاه پرسشی که تفسیری به دنبال ندارد:

«ولی زندگی یعنی عشق، نه؟ تو حتماً با من موافقی، نه؟» (همان: ۲۵۴).

۲.۱.۲- فقدان تفکر درباره امر متعالی و بی‌اعتقادی

آغاز قرن بیستم، پایان دوران تفکر فلسفی است. آرای متناقض دوران مدرنیته‌ای که شدیداً درگیر تکنولوژی و قدرت تحت سلطه آن شده‌است، تفکر مدرن را به دیالکتیک‌های بی‌فرجام منتهی ساخت. این در حالی است که اساساً هدف همه کائنات شناخت حقیقت است و تفکر درباره امر متعالی که به قول نیچه (Niche)، «همان نیاز مبرم معقولات جهت ادامه زندگی در سیاره ماست» (نیچه و دیگران، ۱۳۸۶: ۱۰۴). لذا فقدان تفکر درباره امر متعالی و بی‌اعتقادی، موجب شده که جهان انسان تیره و تار باشد. «هایدگر معتقد است برای تجربه اصیل وجود و متافیزیک باید به عقب برگشت؛ جایی که بتوان کوشش کرد تا تجربیات اولیه انسان از وجود متافیزیکی و امر متعالی را ادراک کرد، چیزی که مدرنیته آن را به فراموشی سپرده‌است. البته او بر این باور است که ما، تنها به گونه‌ای شهودی به ادراک دست پیدا می‌کنیم» (احمدی، ۱۳۸۲: ۱۷۵). هایدگر به تبع استادش هوسرل (Husserl)، بر شناخت

شهودی امر متعالی و هستی تأکید دارد. در رمان‌های مورد مطالعه، تفکر درباره خدا و امر متعالی با بی‌اعتنایی انسان مواجه است و حتی خبری از درک شخصی و شهودی نیز نیست؛ از همین‌رو شخصیت‌ها دچار نوعی تردید، معماگونه‌گی توأم با ترس و در عین حال پریشان‌اعتقادی هستند:

همنوایی شبانه ارکستر چوبها

در این رمان، تهی‌بودن ابدیت، مصداقی از گریز تفکر درباره هستی است:

«هر بار که می‌ایستم مقابل آینه فقط سطح نقره‌یی محوی را می‌بینم که تا ابدیت تهی است.» (قاسمی، ۱۳۹۲: ۴۲).

شک و تردید درباره قوانین و احکام الهی و بی‌اعتقادی یا تسامح‌جویی ناشی از فقدان اندیشیدن درباره وجود خدا و امر متعالی، در عبارات زیر مشهود است:

«نامش می‌توانست ایزابل باشد یا کریستین یا کاترین ببیند برهنه‌خوابیده کنار جوانی مو بور و بعد به جای آن که چاقویش را بردارد و سر او را گوش تا گوش ببرد و هیچ‌گاه هم در آتش جهنم نسوزد همه چیز را به امان خدا سپرده‌باشد؛ چون خدای اینجا خدای جوادیه و دروازه دولاب‌نبود و فقط او بود که می‌دانست آن کودک یک‌ساله از هم‌خون اوست یا از خون آن جوان مو بوری که نامش می‌توانست دیدیه باشد، فلیپ یا مارسل.» (همان: ۹۸).

«راست است که آتش می‌خورند و نمی‌سوزند؟ برق به خودشان وصل می‌کنند و آسیبی نمی‌بینند؟ راست است. شما هم این کارها را می‌کنید؟ من نمی‌توانم. چطور؟ آنها با اعتقاد به من این کارها را می‌کنند من با اعتقاد به چه کسی بکنم؟» (همان: ۱۳۲).

«این را گفت و چپق را از رفیق بغل دستی گرفت و پک محکمی به آن زد: شما ایرانی‌ها دیگر اعتقادی به شب اول قبر ندارید. حتا وقتی که پایتان به اینجا می‌رسد ما از شما می‌پرسیم و دائم داستان‌های صد تا یک غاز تحویل می‌دهید.» (همان: ۲۰۰).

قاسمی در قسمت پایانی متن، مکاشفه یوحنا را می‌خواند که در آن، قیامت‌گونه‌ای در زمین مجسم می‌شود. جایی که رسولانش دروغگویند و مردمانش مهر خدا بر پیشانی ندارند. فرشته‌ای که از آسمان به زمین هبوط کرده و کلید دوزخ را در دست دارد، در دوزخ را باز می‌کند و ملخ‌هایی با نیش عقرب از دوزخ بر می‌خیزند تا به آنجا بیایند و بی‌اعتقادان را نابود کنند و مردمان از هول، طلب مرگ می‌کنند و مرگی نیست. در نهایت سرنوشت انسان بی‌اعتقاد چنین است که عقابی از بالای آسمان بر حالشان تأسف می‌خورد:

«می‌دانم اعمال تو را و مشقت و صبر تو را و این که متحمل اشرار نمی‌توانی شد و آنانی را که خود را رسولان می‌خوانند و نیستند آزمودی و ایشان را دروغگو یافتی... و چون فرشته پنجم نواخت ستاره‌ای را دیدم که بر زمین افتاده بود و کلید چاه هاویه بدو داده شد * و چاه هاویه را گشاد و دودی چون دود تنوری عظیم از چاه بالا آمد. آفتاب و هوا از دود چاه تاریک گشت و از میان دود ملخ‌ها به زمین و برآمدند و به آنها قوتی چون قوت عقرب‌های زمین داده شد و بدیشان گفته شد که ضرر نرسانند نه به گیاه زمین و نه به هیچ سبزی و نه به درختی بلکه به آن مردمانی که مهر خدا را بر پیشانی ندارند و در آن ایام مردم طلب موت خواهند کرد.» (همان: ۲۰۲).

«مدتی بود که اینجا و آنجا هرازگاهی دست خدا از آستین مردان خدا بیرون می‌آمد و سر کسانی را که کافر حربی بودند گوش تا گوش می‌برید و من که از هراس آن دست‌ها خانه پدر را ترک کرده و به پایتخت آمده آن دست‌ها که در کشور به قدرت رسید کشور را هم ترک کرده و به اینجا آمدم اما حالا می‌دیدم که آن دست‌ها روبه‌روی منند. در اتاقی درست چسبیده به اتاق من!» (همان: ۹۹).

کافه پیانو

جعفری در رمان کافه پیانو چند بار از مسیح و مردی نورانی یاد می‌کند که میان مردم است و آمده‌است تا مسیر درست را به آن‌هایی که به بی‌راهه می‌روند نشان دهد؛ اما بی‌اعتقادی عامل بی‌اعتنائی آن‌ها به مسیح شده‌است:

«مثل مسیحی بود که انگار همین امروز از جلجتا آمده پایین و مأموریت داشته بیاید پیانو و به دخلم برکت بدهد...» (جعفری، ۱۳۸۶: ۴۵).

«روی شیشه پنجره‌های ثابت سقف کلیساها یک آدمی که توی هوا معلق است و دور سرش پر است از دایره‌های نورانی... اصلاً حواسشان به آن مرد نورانی نیست که دارد از بالا نگاهشان می‌کند که توی دستش یک چلیپای نقره‌ای رنگ هم هست... نگرانی توی چهره‌اش موج می‌زند و می‌خواهد به‌شان که دارند راه را عوضی می‌روند... اما انگار او را نمی‌بینند» (همان: ۱۵).

نهایت بحث فلسفی درباره خدا، خلاصه می‌شود در عبارتی که مشتریان فرانسوی کافه چراغ‌های دریایی، درباره «ترس عدم وجود خدا» مناظره می‌کنند:

«روزهای یکشنبه در همان کافه به مناظره فلسفی در اطراف مسائل حاد جامعه مدرن می‌پرداختند. در یکی از این مناظره‌ها که موضوع اصلی‌اش «ترس» بود، از ترس چتر باز از باز نشدن چتر تا ترس از عدم وجود خدا از همه نوع ترسی، صحبت شده بود.» (همان: ۱۰۳).

چراغ‌ها را من خاموش می‌کنم

در رمان پیرزاد، گونه‌ای پریشانی اعتقاد و معماگونه‌ی تفکر درباره خدا مطرح است. او در جایی از متن، با تعمیم شخصیت مسیح به کودکان، باور به پاکی، قداست و معنویت الهی را طرح می‌کند و با خواندن دعا از قدرت ابدی خداوند می‌خواهد که به ایشان رزق دهد و قرض‌هایشان را ادا کند:

«فکر کردم مسیح شبیه بچگی همه بچه‌هاست. نفس بلندی کشیدم زانو زدم صلیب کشیدم چشم‌ها را بستم و خواندم: «ای پدر ما که در آسمانی نام تو مقدس باد.» «ملکوت تو بیاید. اراده تو چنان که در آسمان است بر زمین نیز کرده‌شود آخرین بار کی؟ نان کفاف ما را امروز به ما بده... دعا را تمام کردم. زیرا ملکوت و قوت و جلال تا ابد الابد از آن توست.» (پیرزاد، ۱۳۸۰: ۲۲۰ - ۲۲۱).

در جایی دیگر نیز به فیل که خدای خوشبختی و ثروت هندوهاست، برای طلب ثروت تمسک می‌کند:

«خانم سیمونیان رفت طرف اتاق خواب‌ها کنار مجسمهٔ فیل خرطوم شکسته... گانش خدای خوشبختی و ثروت هندوهاست دست کشید به خرطوم شکسته می‌بینی؟ این بیچاره هم از دست من طاقتش طاق شد.» (همان: ۱۸۲).

۳.۱.۲- بحران هویت

«هویت به معنای چیستی و کیستی است و از نیاز طبیعی انسان به شناخته‌شدن در پیوند با چیزی یا جایی پدید می‌آید. هویت، شناخت و معرفی خود با توجه به بنیادهای خاص است و جنبه‌ها، جلوه‌ها و ابعاد متفاوت و متنوعی دارد: بعد فلسفی، بعد روانی، بعد فرهنگی و بعد اجتماعی از ابعاد هویت محسوب می‌شوند» (الطائی، ۱۳۷۸: ۳۹). بحران هویت، معضلاتی چون فقدان شناسایی انسان و در نتیجه سرگشتگی و بی‌هدفی را به دنبال دارد. در زیر ضمن تعریف این موضوع به نمونه‌خوانی مصادیق آن در رمان‌های مورد مطالعه می‌پردازیم:

۳.۱.۲- فقدان شناسایی انسان

برخی از فلاسفه و نظریه‌پردازان حوزهٔ فلسفه، بحران مدرنیته را ناشی از فقدان شناخت انسان می‌دانند. کاسیرر (Cassirer) در کتاب رساله‌ای در باب انسان می‌گوید: «آنچه در انسان‌شناسی باعث ایجاد بحران شده‌است، وجود آشفتگی و هرج و مرج تفکر است. در شناخت انسان، جهت کلی و مرجع مشخصی برای هدایت افکار وجود ندارد تا بتواند خط سیر و شیوهٔ تحقیق راجع به انسان را مشخص کند. ما با روش‌ها و خط سیرهای کاملاً متباینی مواجه هستیم که از هم بیگانه و غیر ناظر به یکدیگر می‌باشند. از نظر او، در خصوص منابع شناخت طبیعت انسان، هیچ زمانی به اندازه روزگار ما اطلاعات و معلومات وسعت نداشته‌است، اما غنای اطلاعات، الزاماً همان غنای تفکر نیست که به کمک آن بتوان از خصوصیات فرهنگ انسانی، شناختی به دست داد» (کاسیرر، ۱۳۸۸: ۴۶). از نظر هایدگر، «انسان مدرن اساساً دچار فقر تفکر است. با وجود این که مکاتب فکری یا ایسم‌های مختلف، پشت سر هم و به صورت رقابتی شکل می‌گیرند؛ اما انسان مدرن از هیچ تأمل و تفکری در باب شناسایی خود بهره نبرده‌است» (هایدگر، ۱۳۸۵: ۲۵۸). فقدان شناسایی انسان در رمان‌های مورد مطالعه با اشکال سایه‌گونی، مخفی در چهره‌ای متظاهر و دوچهره‌گونی تصویر شده‌است:

همنوایی شبانهٔ ارکستر چوب‌ها

نویسنده در این رمان، انسان را هم‌چون موجودی مجسم کند که سایه‌ای مبهم او را به دنبال خود می‌کشد؛ به او لطمه می‌زند و تنها دارایی اوست که در وجودش رخنه می‌کند و طبیعت او می‌شود. این تفسیر گنگ و مبهم، چیزی جز نمود فقدان شناسایی انسان نیست:

«من چگونه به برنارد بگویم که مرد بیابانی همیشه با سایه‌اش زندگی می‌کند. که هر جا می‌رود سایه‌اش را سمت راستش دارد یا پیش که هر جا می‌رود یا به دنبال سایه‌اش می‌رود یا سایه‌اش را به دنبال می‌کشد... مرد بیابانی تنها ثروتش سایهٔ اوست... این چنین رفیقی را تیغ آفتاب که به فرق سر بکوبد ره‌اش می‌کشد بسوزد؟ می‌بینی هی مجاله می‌شود در خود می‌بینی به پات می‌افند راه می‌دهی که از زیر ناخن پاها نشت کند در تو طبیعت شده که این کمترین کار توست در قبال او. خوب که به قالب تنت در تو نشست تیغ آفتاب هزیمت کرده‌است. پس، آرام آرام از زیر ناخن پاها خودش را می‌کشد بیرون.» (قاسمی، ۱۳۹۲: ۲۰).

«تاریک که بشود او هم باید کس دیگری بشود. می‌دانم تاریک که بشود من هم تاریک می‌شوم.» (همان، ۱۰۲).

در جایی دیگر نیز نویسنده، انسان را در کنار کسی در خودش تصور کرده است (شکل دیگری از تصویر سایه) که در اثر ویران شدن انسان، حضور پیدا می کند. توصیفات گنگ و مبهم وجود انسانی در عبارت زیر نیز مشهود است:

«من در خود شخصیت های مختلفی آفریده ام. من این شخصیت ها را بی وقفه می آفرینم. همه رؤیاهای من، به محض گذشتن از خاطرم بی هیچ کم و کاست به وسیله کس دیگری، که همان رؤیاها را می بیند صورت واقعیت به خود می گیرد. به وسیله او نه من. من برای آفریدن خودم، خود را ویران کرده ام.» (همان: ۱۲۱).

سایه ای که او تجسم می کند در تاریکی است و هیچ شناختی از او بدست نمی دهد؛ جز این که از او می ترسد و البته می داند که بعد از عمری خِرکشی زیر پای لگدکوبش از پا در خواهد آمد. آیا این تلخی نگاه نسبت به انسان به خاطر عدم شناسایی ظرفیت های روشن او نیست؟ «به نظر می رسد فقدان شناسایی انسان، معضلی است که باعث ترس انسان از خودش شده است؛ چنان که هایدگر نیز باور دارد، انسان مدرن از بیرون به خودش نگاه می کند و با هراس و ترسی درون جهانی روبه رو می شود.» (نظری، ۱۳۷۳: ۳۰):

«نشسته ام روی لبه تخت. غرق تاریکی بی وقفه حرف می زنم حرف می زنم که نترسم مثل کسی که در تاریکی از دستش حائلی بسازد در برابر خطر، این تنها رشته ارتباط من با اوست. بیست و شش سال تمام او را خرکش کردم.... هراس داشتم غفلت کنم و از زیر ناخن پاها خودش را بالا بکشد. می خوابیدم چراغ را روشن می گذاشتم، کجتاب تا او همیشه کنارم باشد، روی دیوار مقابل می دانستم این لگدها که به من می زند عاقبت از پا درم خواهد آورد.» (همان: ۱۵۶).

کافه بیان

در رمان کافه بیان، یاسی ناشی از ناآگاهی انسان درباره جایگاه و حقیقت خود دیده می شود:

«دائم خدا از خودم می پرسم من این ته چه کار می کنم و حالا چه طور باید خودم را برسانم آن بالا؟ این است که می ترسم بهش نگاه کنم و تا خوابم ببرد، دل شوره دارم که مبدا همیشه این ته بمانم و هیچ وقت خدا نتوانم خودم را برسانم آن بالا» (جعفری، ۱۳۸۶: ۷۰).

در بحث از هویت انسان مدرن، به تعریض از لباس شیک و تازه و ظاهر آراسته، سخن به میان می آید:

«برای این که با درآمدش بتوانم یکی دو دست کت و شلوار تازه بخرم که تویش احساس هویت کنم. دو جفت کفش تخت چرم بخرم که وقتی می پوشمشان؛ فکر کنم حالا هرچی.» (همان: ۱۳).

البته از تظاهر به معنویتی سخن می گوید که برخی مدرن ها به آن مباهات می کنند و او چنین انسان های متظاهری را انسانی تصنعی می داند که منزلتی ندارند:

«هیچ وقت خدا ... یاد نگرفته ام عکس چیزی باشم که هستم یا به چیزی تظاهر کنم که به بعضی آدم ها، منزلت معنوی می دهد. از این منزلت های معنوی دروغینی که خوب به شان دقیق شوی؛ تصنعی بودن شان پیداست.» (همان: ۲).

در نهایت با لحنی کلی بر این امر تأکید می کند که این انسان ها هستند که باید به خودشان تشخص و قالب بدهند؛ چنان که هایدگر برای تفکر در وجود به همه آن چه که در اطرافش هست نظر دارد، اما او می گوید: «باید اول از خود شروع کرد.» یعنی او انسان را قابل طرح دانسته و می گوید این انسان است که قابلیت این را دارد که راجع به وجود خود فکر کند» (به نقل از نظری، ۱۳۷۳: ۲۸):

«ازش پرسیدم می‌دونی بزرگترین لطفی که در حقّت کردم چیه بابایی؟ ... بهش گفتم: اسمی واست انتخاب کردم که هیشکی جز خودت نداره. تو این شانسو داری که نفر اول باشی... به اسمت یه جوری قالب‌بده که همه دل شون بخاد اسم بچه شونو بذارن ... باشه؟» (همان: ۲۱).

چراغ‌ها را من خاموش می‌کنم

کلاریس با طرح پرسش‌هایی و با لحنی سرزنش‌گونه از این‌که انسان بودن خود را جدی نگرفته، یاد می‌کند. اینکه او سی و هشت سال زندگی کرده؛ ولی کار رضایت‌بخشی برای کمال خود انسانی‌اش انجام نداده‌است:

«اصلاً چرا آمدم؟ چرا تهران نماندم؟ ... تا حالا چه کسی کاری را فقط برای من کرده؟ خودم در سی و هشت سالگی چه کاری را فقط برای خودم کرده‌ام؟» (پیرزاد، ۱۳۸۰: ۱۷۹).

شاید بتوان این‌طور برداشت کرد که نارضایتی انسانِ رمانِ پیرزاد بخاطر فقدان شناخت خود است. او آینه‌ای را در برابر خود دارد که در آن به دنبال خود می‌گردد؛ اما تصویر در آینه را متفاوت از خود می‌بیند. گونه‌ای دوگانگی در تصور از انسان که هیچ آگاهی شناخت‌شناسانه‌ای را ارائه نمی‌کند، از این عبارت برداشت می‌شود:

«حس کردم در جایی که هیچ انتظارش را نداشتم ناگهان آینه‌ای جلویم گذاشته‌اند و من توی این آینه دارم به خودم نگاه می‌کنم و خودِ توی آینه هیچ شبیه خودی که فکر می‌کردم نیست.» (همان: ۱۹۰).

این رمان از انسان، به‌عنوان موجودی دگردیسی‌شده، یاد می‌کند که مرز شناسایی او از حیوان معلوم نیست:

«چراغ اتاق نشیمن را خاموش کردم و با خودم گفتم شاید هم‌چون امروز صبح بیدار شدم دیدم قورباغه نیستم.» (همان: ۲۷۰).

۲.۳.۱.۲- سرگشتگی و بی‌هدفی

«از نظر هایدگر، ما دو نحوه تفکر داریم که هر یک در جای خود موجه و مورد نیاز است: تفکر حساب‌گراانه و تفکر معنوی. (وقتی می‌گوییم بشر معاصر گریزان از تفکر است، مراد همان تفکر معنوی است). این انسان، آن‌قدر مشغول امور سطحی و حساب‌گراانه است که حتی از بی‌فکری خود غافل است. لذا انسان معاصر بی‌بنیاد، بی‌معنا و بی‌هدف است» (ر.ک: علیپور، ۱۳۸۵: ۱۱۸). انسان مدرن حس درستی از مکان زیست خود ندارد. زمین نه مکان زیست، بلکه ابزار بهره‌رسانی شده و بی‌معنایی و بی‌خانمانی، نتیجه این شیوه زیستن است. «این دوران، دوران آشفتگی و (روزگار یخ‌زدگی)، دوران بی‌هدفی و بی‌معنایی است. بی‌خانمانی در شرف این است که تقدیر جهان شود، بنابراین ضروری است تقدیر بر حسب تاریخ هستی‌اندیشیده شود» (همان: ۱۲۴). رمان‌های مورد مطالعه، انسان مدرن را به شخصیت‌هایی حواس‌پرت، در ابهام و گیجی دیوانه‌گون، درمانده، سردرگم، دچار تردید و تناقض تعمیم می‌دهند:

همنوایی شبانه ارکستر چوب‌ها

قاسمی انسان مدرن را دست‌خوش خلاء وقفه‌های زمانی می‌داند. حواسش پرت است و حیرت‌برانگیز است:

«توجه دیگران به چه درد من می‌خورد وقتی حتا در طول مکالمه‌ای کوتاه ده‌ها بار «وقفه‌های زمانی» به سراغم می‌آمد؟ آن وقت باید مثل بز اخفش همین‌طور بی‌خود و بی‌جهت سر تکان می‌دادم تا طرف مقابل فکر کند دارم به حرف‌هایش گوش می‌کنم حالا اگر طرف مقابل در این میانه چیزی می‌پرسید که پاسخش منفی بود و من دست‌خوش خلاء «وقفه‌های زمانی» (قاسمی، ۱۳۹۲: ۳۱).

این انسان دچار گونه‌ای سرگشتگی دیوانه‌واری است که او را درگیر توهمات کرده‌است: «حالا اگر از قضیه آینه چیزی با کسی نمی‌گویم از ترس ابرویم نیست. شما که می‌دانید! منتظرند بهانه‌ای دست‌شان بیاید تا بیندازند کنار دست دیوانگانی که در آن طرف سوراخ دیواری مشرف به بیابان چیزهایی می‌بینند که شما، اگر تا صبح قیامت هم بایستید، نمی‌بینید. می‌گویید احتیاط نکنم؟ من همین‌طوری هم آن چیزی را که همه در آینه می‌بینند نمی‌بینم» (همان: ۴۲).

در هم‌نواپی شبانه ارکستر چوبه‌ها، «جهان به گونه‌ای است که انسان در آن واقعی نیست و اشیاء هم در نوسان هست و نیست غوطه‌ورند و این بود و نبود، حیرت و سرگشتگی را به دنبال دارد؛ چنانکه ژان بوردیار معتقد است مصرف‌زدگی بسیار جهانی را آفریده که مرز میان واقعیت و خیال را برداشته‌است.» (کاسی و علیپور، ۱۳۹۹: ۱۶۰) و «بحران، فاجعه، مرگ، تنهایی و تبعید از مضامین غالب این رمانند» (کهنمویی‌پور و هاشمی، ۱۳۹۲: ۱۶۸)؛ آن‌طور که گفته‌شد بنا بر دیدگاه هایدگر، انسان این جهان آن‌قدر غرق در ماده و ظواهر است که از خود غافل مانده‌است:

«آینه من اشیاء را نشان می‌دهد و آدم‌ها را نه. آیا این نتیجه‌گیری کاملاً منطقی بود؟ مسلماً نه تنها شیئی که تا آن لحظه موفق شده‌بودم تصویرش را ببینم ریش تراشم بود، پس به سرعت دست به کار شدم. پیش از همه هم پرده‌ها را کشیدم، بعد درحالی که از هیجان قلبم داشت جا کن می‌شد با بیم و امید مساوکم را برداشتم و مقابل آینه گرفتم. در کمال حیرت آینه خالی بود» (قاسمی، ۱۳۹۲: ۴۳).

البته با وجود اینکه حضور اشیاء نسبت به انسان واقعی‌تر است، باز هم سرگشتگی وجود هر چیز مورد سؤال و ابهام است:

«درست بود. آینه من فقط اشیای بی‌جان را نشان می‌داد. سوسک مرده‌ای را هم که پایین پایه دستشویی افتاده‌بود وقتی بالا بردم، نشان می‌داد. حالا آن‌چه مرا به تقلایی چنین جنون‌آسا وامی‌داشت ثابت کردن عکس قضیه نبود. باید پیش از هر چیز مطمئن می‌شدم که خود اصل قضیه تا کجا درست است. با آنکه تا آن لحظه از آزمایش صدها شیئی پاسخ مثبت گرفته‌بودم یک سؤال مثل خار بی‌وقفه در مغزم می‌خیزد. چرا آینه در ابتدا مساوک را نشان نمی‌داد؟» (همان: ۴۴).

کافه پیانو

در رمان کافه پیانو انسان در بحران سرگشتگی، گنجی و درماندگی غوطه‌ور است و زندگی در نوسان کم‌دی و تراژدی پیش می‌رود: «بهش‌گفتم: زندگی ما زندگی جالبیه‌ها. بین تراژدی محض و کم‌دی ناب؛ دائم داره پیچ و تاب می‌خوره یعنی یه جور غم‌انگیز، خنده‌داره. یا شایدم یه جور خنده‌دار غم‌انگیز باشه.» (جعفری، ۱۳۸۶: ۷۸).

عدم تمرکز و بی‌ثباتی، ذهن و فکر انسان را تسخیر کرده‌است: «دیدم که داشت به باقی‌مانده شکلاتش که روی دیواره فنجان ماسیده‌بود، با انگشت ناخنک می‌زد. اما معلوم بود نگاهش به دیواره فنجان نیست، بلکه دوخته‌شده به یک جایی روی سطح میز که معلوم نبود معادل ذهنی‌اش چیست یا کجاست.» (همان: ۵۱). «چون دیدم که پاک توی این دنیا نیست و تا وقتی که جوانک کارش تمام‌نشده و آرشه را از روی سازش برنداشت از خیال هر کجا که درش بود بیرون نیامد.» (همان: ۲۴۸).

تکلیف هیچ چیز برای انسان روشن نیست و او سر در گم است و این سردرگمی و بی‌هدفی تا جایی غلبه کرده که موجب شده او همه چیز را رها کند:

«ببینم دنیا از وقتی ولش کردم به امان خدا دست کیست؟» (همان: ۴۰). «تکلیف بچه‌هایش چه خواهد شد و توی این دنیای گل و گشاد بی‌رحم لامروت، چه به روزشان می‌آید.» (همان: ۱۰۰). «خیلی وقت بود احساس بی‌فایده‌گی و بی‌مصرف بودن می‌کردم. یک بارهم که دختر هفت ساله‌ام برداشت و ازم پرسید بابایی تو چه کاره‌ای هیچ پاسخ قانع‌کننده‌ای نداشتم که بهش بدهم. تا وقتی زنده‌ام چند بار دیگر ممکن است این را ازم بپرسد و من چند بار دیگر می‌توانم ابرویم را بیندازم بالا و بهش بگویم خودمم نمی‌دونم.» (همان: ۲۶۵).

«مثل برق گرفته‌ها؛ که تا مدتی حال خودشان را نمی‌فهمند و هی به خودشان یا دور و برشان نگاه می‌کنند، گیج بودم.» (همان: ۱۵۷).

چراغ‌ها را من خاموش می‌کنم

شخصیت‌های پیرزاد، در گیرودار زندگی پررونق و واقعیت‌های پیچیده اجتماعی، دچار گونه‌ای سرگستگی و بی‌تصمیمی می‌شوند. تردیدها و تناقضات درونی شخصیت‌ها در تقابل با چالش‌های مدرنیته، دلیل اصلی این وضعیت است:

«چراغ را خاموش کردم... حتماً تا یکی دو سال دیگر دوقلوها هم از وظیفه قصه‌گویی هر شب معافم می‌کردند. مثل آرمن که خیلی سال بود توقع قصه نداشت. فکر کردم وقت می‌کنم به کارهایی که دوست دارم برسم. وِ ایرادگیر ذهنم پرسید: «چه کارهایی؟» در اتاق نشیمن را باز کردم و جواب دادم: «نمی‌دانم و دلم گرفت.» (پیرزاد، ۱۳۸۰: ۴۶).

۳- نتیجه‌گیری

مدرنیته جریانی است که هر جامعه به فراخور موقعیت خود، متفاوت از جامعه‌ای دیگر آن را تجربه می‌کند. بحران تفکر درباره هستی و بحران فقدان شناسایی انسان، محصول مدرنیته‌ای است که انسان را به سردرگمی دچار کرده‌است. هایدگر، فیلسوف معاصر آلمانی، بحران اصلی انسان مدرن را بیشتر به بحران تفکر تعمیم می‌دهد. از نظر او فقدان تفکر و نادینی یا ضد دینی از دلایل اصلی سرگستگی انسان مدرن محسوب می‌شود. او مشکل اساسی انسان معاصر را نگرش سطحی‌اش به هستی و هستنده و فقدان شناسایی انسان و خدا می‌داند. از همین منظر او عصر مدرن را عصر ظلمت معرفی می‌کند که در آن خبری از تفکر معنوی در باب امر متعالی نیست و برای تجربه اصیل وجود و متافیزیک باید به عقب برگشت؛ جایی که بتوان کوشش کرد تا تجربیات اولیه انسان از وجود متافیزیکی و امر متعالی را ادراک کرد، چیزی که مدرنیته آن را به فراموشی سپرده‌است. تأثیر این دیدگاه در رمان‌های مدرن ایران که غالباً توسط نویسندگان روشنفکر به رشته تحریر درآمده، به خوبی قابل مشاهده است. دلیل این امر، ورود نوشته‌های غربی و نفوذ اندیشه‌های مدرن در جامعه و هم‌چنین ذهن و زبان نویسندگان فارسی زبان است. در دهه هفتاد و هشتاد که بی‌گمان، سال‌های حرکتی نو برای هویت‌یابی بود، رمان‌هایی متأثر از جریان‌های سیاسی و اجتماعی و تحولات مدرنیته نوشته می‌شود که در آن‌ها علاوه بر اعتراضات فرهنگی- اجتماعی، بحران شناخت و در نتیجه سرگستگی انسان نیز به شکلی نمادین مطرح می‌شود. مقاله حاضر به بررسی این دیدگاه در رمان‌های (همنویایی شبانه ارکستر چوب‌ها، کافه پیانو و چراغ‌ها را من خاموش می‌کنم) پرداخت. در زیر به نتایج حاصل از خوانش تحلیلی این آثار می‌پردازیم:

۱. رضا قاسمی در رمان همنویایی شبانه ارکستر چوب‌ها زندگی را همان لحظه می‌داند؛ گویی که نویسنده اساساً نمی‌خواهد ذهن خودش را با تفکر درباره موضوع انسان درگیر کند. تصویر کلی انسان، شبیه موجودی است که سایه‌ای مبهم او را به دنبال خود می‌کشاند و به او لطمه می‌زند. البته این سایه در تاریکی است و هیچ شناختی از او بدست نمی‌دهد. در این رمان تهی‌بودن ابدیت، مصداقی از گریز تفکر درباره هستی است و انسان دچار گونه‌ای سرگستگی دیوانه‌وار و درگیر توهمات است.

۲. فرهاد جعفری در کافه پیانو اساساً با موضوع مدرنیته و فلسفه مدرن مخالف است و فکر کردن در این مورد را تحقیر می‌نماید. بی‌تعهدی و گریز از مسئولیت انسان در جایگاه انسانی‌اش چنان است که او را در بحران سرگستگی، گیجی و درماندگی غوطه‌ور ساخته‌است. جعفری در نهایت با لحنی کلی بر این امر تأکید می‌کند که این انسان‌ها هستند که باید به خود و هویت‌شان تشخیص و قالب بدهند.

۳. زویا پیرزاد بیشتر به زندگی روزمره می‌پردازد. تفکر او درباره امر متعالی به تعمیم شخصیت مسیح به کودکان و بیان باوری این گونه به پاکی و قداست معنوی و در نهایت طلب رزق و روزی با خواندن دعا از قدرت ابدی خداوند منتهی می‌شود. در نگرش پیرزاد، سپری کردن لحظه و گذر زمان مطرح است. از نظر او هستی هر چیز، صرفاً متعلق به خود آن چیز است. هم‌چنین می‌توان این گونه برداشت کرد که نارضایتی انسانِ رمان پیرزاد به خاطر فقدان شناخت خود است و به همین دلیل در گیرودار زندگی پر رونق و واقعیت‌های پیچیده اجتماعی، دچار گونه‌ای سرگشتگی و بی‌تصمیمی می‌شود.

به طور کلی آرای متناقض و پریشان دوران مدرنیته‌ای که شدیداً درگیر تکنولوژی و قدرت تحت سلطه آن شده، تفکر رمان‌های مدرن را به دیالکتیک‌های بی‌فرجام منتهی ساخته است. تردیدها و تناقضات درونی شخصیت‌های رمان‌های مورد مطالعه، در تقابل با چالش‌های مدرنیته، دلیل اصلی این وضعیت است. در نگاه کلی و نهایی می‌توان چنین برداشت کرد که فقدان تفکر درباره امر متعالی، فقدان شناسایی انسان و هستی، از جمله معضلاتی است که موجب شده تا جهان شخصیت‌های این رمان‌ها تیره و سایه‌وار باشد.

فهرست منابع

فهرست منابع

الف. منابع فارسی

۱. احمدی، بابک. (۱۳۸۲). *هایدگر و پرسش بنیادین*. چاپ دوم. تهران: نشر مرکز.
۲. احمدی، بابک. (۱۳۸۱). *هایدگر و تاریخ هستی*. تهران: نشر مرکز.
۳. اسکندری، عبدالمجید. (۱۳۷۹). «تکنولوژی و ارزش‌های انسانی». *مجله کیهان فرهنگی*، شماره ۱۶۲، صص: ۴۷-۴۸.
۴. الطائی، علی. (۱۳۷۸). *بحران هویت قومی در ایران*. قم: نشر شادگان.
۵. انوشه، حسن. (۱۳۸۱). *فرهنگ‌نامه ادب فارسی*. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
۶. پیرزاد، زویا. (۱۳۸۰). *چراغ‌ها را من خاموش می‌کنم*. تهران: نشر مرکز.
۷. تالشان، مونا. (۱۳۸۸). «مؤلفه‌های مدرنیته در داستان‌های کوتاه دهه هفتاد». پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات فارسی. سمنان: دانشگاه سمنان.
۸. جعفری، فرهاد. (۱۳۸۶). *کافه پیانو*. تهران: نشر چشمه.
۹. رحمانی، اسحاق و متحد، شیوا. (۱۳۹۷). «دیالکتیک سنت و مدرنیته در رمان‌های جزیره سرگردانی و ذاکره الجسد». *ادب عربی* (دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه تهران). سال ۱۰، شماره ۱، صص: ۱۰۹-۱۲۵.
۱۰. رضوانیان، قدسیه و کیانی‌بارفروشی، هاله. (۱۳۹۴). «بازنمایی هویت زن در آثار داستان‌نویسان زن دهه هشتاد». *ادب پژوهی*، دوره ۳۱، شماره ۹، صص: ۳۹-۶۳.
۱۱. صبور، پرویز. (۱۳۹۷). «در برابر خشونت نمادین». *فصلنامه رشد آموزش علوم اجتماعی*، دوره ۷۶، شماره ۲، صص: ۵۸-۶۱.
۱۲. علیپور، ابراهیم. (۱۳۸۵). «تحولات عصر مدرن و نیازهای اساسی انسان معاصر از نگاه مارتین هایدگر». *مجله نقد و نظر*، دوره ۴۴، شماره ۱۱، صص: ۱۰۲-۱۳۸.
۱۳. قاسمی، رضا. (۱۳۹۲). *همنوائی شبانه ارکستر چوب‌ها*. چاپ دوازدهم، تهران: نیلوفر.
۱۴. کاسی، فاطمه و علیپور، صدیقه. (۱۳۹۹). «تحلیل شگردهای وانمودگی و بی‌مرزی در تفکر کودکان با نگاهی به داستان‌های احمدرضا احمدی». *دو فصلنامه تفکر کودک*، دوره ۱، شماره ۱۱، صص: ۱۴۹-۱۶۹.
۱۵. کاسیر، ارنست. (۱۳۸۸). *رساله‌ای در باب انسان، درآمدی بر فلسفه فرهنگ*. ترجمه بزرگ نادرزاده. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
۱۶. نظری، حمیدرضا. (۱۳۷۳). «اندیشه‌های مارتین هایدگر». *کیهان اندیشه*. آذر و دی. شماره ۵۷، صص: ۲۶-۳۹.
۱۷. نیچه، فردریش ویلهلم و دیگران. (۱۳۸۶). *هرمنوتیک، گزینه جستارها*. تهران: نشر مرکز.

۱۸. هاشمی، الهسادات و کهنمویی‌پور، ژاله. (۱۳۹۲). «دو مضمون آب و آتش در هم‌نوایی شبانه ارکستر چوب‌ها». *پژوهش ادبیات معاصر جهان*. دوره ۱۸. شماره ۱. صص: ۱۸۳-۱۶۷.
۱۹. هایدگر، مارتین. (۱۳۸۱). *درباره کانت، به نقل از بابک احمدی، هایدگر و تاریخ هستی*. تهران: نشر مرکز.
۲۰. هایدگر، مارتین. (۱۳۸۶). *هستی و زمان*. ترجمه سیاوش جمادی. تهران: ققنوس.
۲۱. هایدگر، مارتین. (۱۳۸۵). *زمینه و زمانه پدیدارشناسی*. ترجمه سیاوش جمادی. تهران: ققنوس.
۲۲. هایدگر، مارتین. (۱۳۷۸). *نیچه*. ترجمه ایرج قانونی. تهران: آگاه.
۲۳. هایدگر، مارتین. (۱۳۷۸). *چه باشد آن‌چه خوانندش تفکر*. ترجمه منوچهر اسدی. تهران: درج.
۲۴. هایدگر، مارتین. (۱۳۷۳). «پرسش از تکنولوژی». ترجمه شاپور اعتماد. *ارغنون*. دوره ۱. شماره ۱. صص: ۳۰-۱.

(ب) منابع لاتین

1. Heidegger, M. (1977). *basic Writings*. New york: Hrper and Row.

References

- Ahmadi, B. (2003). *Heidegger and the history of being*. Tehran: Markaz Publishing. (in Persian).
- Ahmadi, B. (2004). *Heidegger and the Fundamental Question*. Tehran: Markaz Publishing. (in Persian).
- Al-Tai, A. (2000). *The crisis of ethnic identity in Iran*. Qom: Shadegan. (in Persian)
- Anousheh, H. (2003). *Persian Literary Dictionary: Encyclopedia of Persian Literature*. Tehran: Printing and Publishing Organization of the Ministry of Culture and Islamic Guidance. (in Persian).
- Alipour, E. (2007). "Developments of the modern era and the basic needs of contemporary man from the perspective of Martin Heidegger". *Review and Comment*, 11 (No. 43-44), 102-138. (in Persian).
- Cassirer, E. (2010). *A Treatise on Man: An Introduction to the Philosophy of Culture*, translated by Bozorg Naderzadeh, Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies. (in Persian).
- Eskandari, A. (2001). "Technology and human values". *Keyhan Culture*. N.162. pp47-48. (in Persian).
- Ghasemi, R. (2009). *The nocturnal harmony of the woodwind orchestra*. 8th ed. Tehran: Niloufar. (in Persian).
- Hashemi, E. S. & Kohnoumipour, J. (2013). "The two themes of water and fire in the harmony of the woodwind orchestra Shabaneh". *Contemporary World Literature Research*, 18 (1), 167-183. doi: 10.22059/jor.2013.50914 (in Persian).
- Heidegger, M. (1995). "Question about technology". Translated by Shapour Etemad. *Arganoon*. 1(1). pp1-30. (in Persian).
- Heidegger, M. (2000). *What is this thing called thinking*. Translated by Manoochehr Asadi. Tehran: Dorj. (in Persian).
- Heidegger, M. (2007). *The Context and Time of Phenomenology*. translated by Siavash Jamadi. Tehran: Phoenix. (in Persian).
- Heidegger, M. (2000). *Forest roads*. Manouchehr Asadi. Tehran: Dorj. (in Persian).
- Heidegger, M. (2000). *Nietzsche*. Translated by Iraj Qanooni. Tehran: Aghah. (in Persian).
- Jafari, F. (2008). *Piano Café*. Tehran: Cheshme Publishing. (in Persian).
- Heidegger, M. (1977). *basic Writings*. New york: Hrper and Row.

- Kasi, F. & Alipour, S. (2021). "Analysis of the techniques of pretense and boundlessness in children's thinking with a look at Ahmadreza Ahmadi's children's stories". *Thinking and the Child*, 11 (1), 149-169. doi: 10.30465/fabak.2020.5833. (in Persian).
- Nazari, H. (1995). "The thoughts of Martin Heidegger". *Kayhan Andishe*. No.57. pp26-39. (in Persian).
- Nietzsche, f. (2008). *Modern Hermeneutics: The Essay Option*, Translated by Mohammad Nabavi, Babak Ahmadi. Tehran: Markaz Publishing. (in Persian)
- Pirzad, Z. (2002). *I turn off the lights*. Tehran: Markaz (in Persian).
- Rahmani, I & Motahed, Sh. (2019). "The Dialectic of Tradition and Modernity in the Novels "The Island of Wondering" and "The Modernity of the Body". *Arabic Literature*. 10(1). Pp109-125. doi: 10.22059/JALIT.2018.137369.611371 (in Persian).
- Rezvanian, Q & Kiani Barfroushi, H. (2016). "Representation of Female Identity in the Works of Female Novelists of the Eighties". *Literary Studies*. 31(9). Pp 39-63. (in Persian)
- Sabouri, P. (2019). "Against symbolic violence". *Journal of Social Science Education Growth*. 76(2). Pp58-61. (in Persian)
- Talashan, M. (2010). Elements of Modernity in Short Stories of the Seventies. **Master's Degree. Ministry of Science, Research and Technology. Semnan. Semnan University.** (in Persian)

